

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

AZƏRBAYCANDA İNNOVATİV İQTİSADİYYATIN FORMALAŞMASI MEXANİZMİ

İxtisas: 5308.01 – «Ümumi iqtisadiyyat»

Elm sahəsi: 53- İqtisad elmləri

İddiaçı: **Ayan Yusif qızı Bünyiat-zadə**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət idarəetməsi və menecment kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

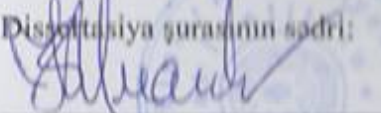
Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Ədalət Cəlal oğlu Muradov

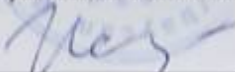
Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Fizuli Əziz oğlu Məmmədov

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Əlmira Məhəmməd qızı Qocayeva

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Ramil Teyyub oğlu Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: iqtisad elmləri doktoru, professor

Nazim Müzəffər oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının elmi katibi: iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Sevdə Məmməd qızı Seyidova

Elmi seminarın sədri: iqtisad elmləri doktoru, professor

Elşad Yaqub oğlu Məmmədov

DISSERTASIYANIN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması həm inkişaf etmiş ölkələr, həm də Azərbaycan Respublikası üçün son dərəcə aktual məsələdir. Elmi və texniki tərəqqinin yeni iqtisadi paradigmasında və ümumiyyətlə, bilik iqtisadi artımda əsas amil rolunu oynayır. Məhz biliklər müasir innovativ iqtisadiyyatın əsasını təşkil edir. Onun əsas əlaməti daim yeni, təkmilləşdirilmiş məhsul və xidmətlərin ortaya çıxmasıdır. Son zamanlar inkişaf etmiş ölkələrdə ÜDM artımının 80%-ə qədəri əsasən yeniliklər hesabına yaranır.

"Milli iqtisadiyyatın və onun əsas sektorlarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə respublikanın innovativ, sosialyönlü inkişaf növünə keçidi zəruriliyi vurğulanır. Belə bir keçidin əsas elementi yeni texnologiyaların inkişafı üçün zəruri şərtləri təmin edəcək, onların istehsalata tətbiqini sürətləndirən respublikanın elmi, texniki, sənaye və intellektual potensialının, təbii ehtiyatlarının rəşional vəhdətinə və səmərəli reallaşdırılmasına yönəlmiş milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasıdır.

İnnovativ sistem Azərbaycan iqtisadiyyatını ixrac-xammal inkişafına yönəlmiş bir model çərçivəsindən çıxarmağa, Azərbaycanın dünya birliyində rəqabət qabiliyyətini və dünya iqtisadi məkanına inteqrasiyasını təmin etməyə imkan verəcəkdir. Onun milli təhlükəsizliyi də əsasən innovasiya fəallığının səviyyəsindən və respublikanın dünya səviyyəli məhsullar bazarındakı mövqeyindən asılıdır.

Dissertasiya tədqiqatı mövzusunun aktuallığı həmçinin innovativ inkişafın milli modelinin formalaşdırılması, iqtisadiyyatın artımı məqsədilə innovativ fəallığın reallaşdırılması üçün innovativ iqtisadiyyatın inkişafının beynəlxalq təcrübəsinin elmi təhlili və dünyada formalaşmış yanaşmaların tətbiqinin vacibliyi ilə də şərtlənir.

İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşmasının elmi tədqiqi Azərbaycanın milli innovasiya sisteminin formalaşmasının nəzəri əsaslarını, hüquqi və institusional dizaynını xüsusi tətbiq olunan texnologiyalar və praktiki tövsiyələr səviyyəsində qərarlaşdırmanın

əhəmiyyəti ilə də aktuallaşır.

Beləliklə, aktual problemlərdən biri - innovativ iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı respublikada baş verən dayanıqlı inkişaf proseslərinin dərinədən öyrənilməsinə yol açır. Bu tədqiqatın nəticələri zaman etibarilə də aktualdır və əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin öyrənilmə dərəcəsi. Respublikanın innovativ inkişafı ilə bağlı problemlər alim və tədqiqatçıların daim diqqət mərkəzindədir.

Innovativ iqtisadiyyatın formalaşması problemləri T.Əliyev, A.Ətaşiyev, R.Əlquliyev, M.Əhmədov, P.Həsənova, A. Hüseynova, R. Cəbiyev, F. Qasımov, İ.Kərimli, E. Məmmədov, Ə. Muradov, F.Mustafayev, Z. Nəcəfov, F. Rəhmanov, K.Şahbazov və s. azərbaycanlı alimlərin əsərlərində bu və ya digər dərəcədə araşdırılmışdır.

Müasir iqtisadi elmdə innovativ iqtisadiyyat, milli innovasiya sistemlərinin formalaşması və inkişafı problemlərinə dair əsərlərin müəllifləri Avilova V.V., Armstrong X., Beketov N.V., Belov G.A., Bondarenko N.E., Voronkov S., Taneyev G.A., Granberq A., Divayeva E.A., Daqayev A., Kondratyev N.D., Kudinov A.N., Lurye E.A., Matviyenko S., Nelson R., Porter M., Taraseviç L., Templ M., Tkaçeva CB, Frimen K., Şiçkov A.N., Şumpeter Y., Yaremenko L.A. və s.-dir.

İnnovasiya infrastrukturunun tərkib hissələrinin formalaşmasının praktik aspektləri Barışeva, İ.B. Qurkov, G.I. Jitsa, V.G. Matveykin, V.P. Tarov, G.G. Fetisov, A.O. Tsıqıçko, E.I. Çernyavskaya, Y.V. Yakovets və digər tədqiqatçıların əsərlərində nəzərdən keçirilir.

Eyni zamanda, elmi ədəbiyyatın təhlili göstərdi ki, innovativ iqtisadiyyatın formalaşması problemlərinin öyrənilməsi sahəsində çoxlu sayda elmi iş aparılmasına baxmayaraq, bir çox məsələlər hələ də mübahisəlidir və hələ də işlənilməkdədir. İnnovasiya iqtisadiyyatının məzmunu və mahiyyətini aydınlaşdırmağa, müasir şəraitdə Azərbaycanda innovasiya sahəsinin formalaşması və inkişafını təhlil etməyə, dövlətin innovativ iqtisadiyyatının formalaşması sahəsindəki səylərini qiymətləndirməyə, mövcud

vəziyyətə uyğun zəruri infrastruktur və institusional mühit yaratmağa ehtiyac var. Azərbaycanın innovativ inkişafını təmin edən dövlət mexanizminin formalaşdırılması məsələləri əlavə araşdırma tələb edir.

Yuxarıda göstərilənlər tədqiqatın obyekt və predmetini müəyyənləşdirib.

Tədqiqatın obyekt iqtisadiyyatın innovativ sektorudur.

Tədqiqatın predmeti Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasını şərtləndirən təşkilati-iqtisadi münasibətlər və proseslərin məcmusudur.

Dissertasiyanın məqsəd və vəzifələri Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasına dair elmi və praktik tövsiyələrin hazırlanmasıdır.

Məqsədə çatmaq həm nəzəri, həm də tətbiqi xarakterli, bir-biri ilə əlaqəli aşağıdakı **vəzifələr** kompleksinin həllini zəruri edir:

- innovativ proseslərin tədqiqi, innovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması sahəsində konseptual aparat və nəzəri-metodiki bazanın sistemləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi;

- İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşmasında xarici təcrübənin ümumiləşdirilməsi və sistemləşdirilməsi və onun Azərbaycan şəraitinə uyğunlaşdırılması üçün tövsiyələrin hazırlanması;

- respublikanın innovativ inkişafının xüsusiyyətləri, problemləri və mövcud meyillərin müəyyənləşdirilməsi;

- respublikada inkişaf etmiş milli innovasiya sisteminin vacib struktur komponentlərinin ayrıntılı xarakteristikasının verilməsi, onun infrastrukturunu və institusional komponentinin fəaliyyət səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi;

- respublikada innovativ iqtisadiyyatın formalaşması mexanizminin təkmilləşdirilməsinə dair elmi və praktik tövsiyələrin hazırlanması;

- respublikanın innovativ inkişaf yoluna keçməsi üçün konsepsiyanın hazırlanması;

- respublikanın milli innovasiya sisteminin inkişafı üçün strateji istiqamətlərin təklif edilməsi.

Tədqiqat metodları

Nəzəri müddəaların əsaslandırılması həm ümumi elmi metodlardan, həm də iqtisadi proseslərin və hadisələrin öyrənilməsinə institusional yanaşmadan istifadə edilərək həyata keçirilmişdir. Tədqiqat zamanı problem işlənərkən kəmiyyət analizi, sistem-funksional və müqayisəli analiz metodlarından, məlumatların toplanması və işlənməsinin iqtisadi və statistik metodlarından da istifadə edilmişdir ki, bu da nəticələrin etibarlılığını təmin etmişdir.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar bunlardır:

1. İqtisadi düşüncənin inkişaf dövrü iqtisadi inkişaf, təşəbbüskarlıq və innovasiya nəzəriyyələrinin sıx qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanan innovativ iqtisadiyyat nəzəriyyəsinin sürətlə formalaşmasının başlanğıcı hesab edilməlidir. İqtisadi nəzəriyyədə problemin öyrənilməsinə bir neçə yanaşma müəyyən edilə bilər: merkantilistlərin və fiziokratların (klassik məktəbin sələfləri), klassik istiqamət, marksist (reproduktiv) yanaşması, neoklassik yanaşmalar, təkamül və institusional istiqamət. Bu yanaşmaların hər biri innovativ iqtisadiyyat nəzəriyyəsinin formalaşmasına öz töhfəsini verir. İqtisadi inkişaf məsələlərini nəzərdən keçirmək baxımından bu yanaşmaların tədqiqi, iqtisadi nəzəriyyənin əvvəllər qeyd olunan sahələrinin hər birinin sahibkarlıq və innovativ iqtisadiyyat nəzəriyyələrinin formalaşmasına verdiyi töhfəni və onların inkişaf mərhələlərini müəyyən etməyə, bu nəzəriyyələrin əlaqəsini və qarşılıqlı təsirini izləməyə və bir-birini tamamladığı qənaətinə gəlməyə imkan verir.

2. İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşması müxtəlif amillərlə müəyyən edilir. Ölkənin iqtisadi inkişafının tənzimlənməsi prosesində bu amillərin təsirinin optimal nəzərə alınması iqtisadiyyatın milli rəqabət qabiliyyətini artıracaqdır.

3. İqtisadi inkişafın yüksək səviyyəsinə çatmaq və eyni zamanda seçim problemini həll etmək üçün cəmiyyətin innovativ iqtisadiyyatın inkişafı zamanı ortaya çıxan müəyyən ziddiyyətlər və problemlərlə qarşılaşmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

4. İnnovativ iqtisadiyyatı mürəkkəb inkişaf edən strukturlardan ibarət olan "təkamüllü bir bütöv" olan mürəkkəb təşkilati sistem kimi təhlil etsək, bu strukturların birləşməsinin onların sadə cəmini nəzərdə

tutmadığını düşünsək, sinergetik effektin reallaşdırılması imkanı nəzərdən keçirilə bilər. Deməli, iqtisadiyyatın innovativ inkişafı prosesi elmi, texniki, institusional, sosial, iqtisadi, ekoloji sahədə yaranan müəyyən nəticələrə səbəb olur. Bu nəticələrin inteqrasiyası sayəsində innovativ iqtisadiyyatın sinergetik təsiri formalaşacaqdır. İqtisadiyyatın quruluşunun çətinləşdiyi, yeniliklərin tətbiqinin intensivləşdiyi prosesdə idarəetmə mexanizmində institusional amillərin rolu və əhəmiyyəti xeyli artır və iqtisadi mühiti tənzimləyən və sabitləşdirən qurumların sisteməti olaraq inkişaf etdirilməsi mexanizmlərinə ehtiyac var.

5. Klasterlər şirkətlərə yeni iş üsullarına, ən yeni texnologiyalara asanlıqla yiyələnməyə, rentabilliliyi artırmağa, resursları cəmləşdirməyə şərait yarada bilər. Klaster şirkətləri qısa müddətdə mütərəqqi, yeni texnologiyalar, yeni xidmət anlayışları, yeni avadanlıqlar və ən yeni komponentlərin mövcudluğu, marketing haqqında məlumat əldə edir. Bir şirkətin klasteri daxilində firmalara bir-birlərinin uğurları haqqında məlumat vermə imkanı yaradılır və bununla da texnoloji cəhətdən gerilmə aradan qaldırılır. Klasterlərə qoşularaq firmalar digər firmaların fəaliyyətinə birbaşa nəzarət edə bilərlər. Eyni zamanda, təcrid olunmuş bir şirkət, məlumatı yaxşı əldə edə bilmir, bu da onu inkişaf üçün daha çox pul xərcləməyə məcbur edir. Bundan əlavə, öz firmasının daxilində yeni biliklərin inkişafı üçün vəsait ayırmaq ehtiyacını da artırır. İnnovasiyaların mənimsənilməsi üçün fürsət yaratmaqda klasterlərin üstünlükləri əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda onların üstünlüyü çevikliyi və innovativ bir məhsulun hazırlanması ehtiyacına tez cavab reaksiya vermək bacarığındadır.

6. Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşması sahəsində dövlətin tənzimləyici, proqram və maliyyə tənzimləmə mexanizmlərinin və tədbirlərinin təhlili göstərdi ki, hazırda ölkədə həyata keçirilən birbaşa innovativ yüksək texnoloji proseslərlə bağlı innovasiya siyasəti hələ sistemli və vahid bir fenomen kimi görünmür, lakin ayrı elementlər şəklində mövcuddur.

7. Dünyanın bütün ölkələrində innovativ iqtisadiyyata keçid, ilk

növbədə, elmi-texniki sahədə milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə müşayiət olunur. Dövlət innovativ mühit yaradır, qanun və normativ aktlarla innovativ fəaliyyətin tənzimlənməsini təmin edir. Bu, sosial-iqtisadi inkişaf üçün dövlət proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsində diqqət mərkəzindədir.

8. Fikrimizcə, innovativ inkişafın göstəriciləri və meyarları bütövlükdə respublikanın davamlı inkişafının strateji məqsəd və vəzifələrinə uyğun olmalıdır. İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşması proseslərinin tədqiqi Azərbaycan Respublikasının innovativ iqtisadiyyatının formalaşdırılması Konsepsiyasının hazırlanmasının zəruriliyini təsdiqləyir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi nəzəri prinsiplərin və metodoloji yanaşmaların əsaslandırılması, həmçinin respublikanın davamlı sosial-iqtisadi inkişafının əsası kimi innovativ iqtisadiyyatın formalaşması üçün praktiki tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Qeyd olunan yeniliyin dəqiqləşdirilməsi baxımından iddiaçı tərəfindən üçün aşağıdakı nəticələr müdafiəyə çıxarılır:

- innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasının konseptual əsaslarını təşkil edən əsas kateqoriyalar, modellər, metodlar, yanaşmalar və nəzəriyyələr ümumiləşdirilmiş və sistemləşdirilmişdir; [1, s.85; 11, s.34]

- Azərbaycanda baş verən innovasiya proseslərində dövlətin rolu, bu proseslərə təsir mexanizmləri, funksiyaları konkretləşdirilib; innovativ iqtisadiyyatın İnkişafı və effektivliyini müəyyən edən amillər və onların əlaqələri dəqiqləşdirilib;

- qloballaşma şəraitində gələcəkdə dünya bazarında Azərbaycanın rəqabət üstünlüklərini həyata keçirməyə imkan verən milli iqtisadiyyatının innovativ inkişafının əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilib və səciyyələndirilib; [10, s.55]

- ölkə iqtisadiyyatının innovativ inkişafının əsas ziddiyyətləri müəyyənləşdirilib və təhlil edilib. Bunların aradan qaldırılması milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artması və maneələri daha effektiv şəkildə aradan qaldırılmasına imkan yaradacaq;

- AR innovasiya sisteminin hazırkı vəziyyəti hərtərəfli xarakterizə

olunub; respublikanın innovativ inkişaf mexanizmlərinin yetərsiz səmərəliliyinin amilləri aşkar edilmişdir: innovasiya sahəsinin normativ-hüquqi tənzimlənməsinin fraqmentarlığı; innovasiya infrastrukturunun tam formalaşmaması; maliyyələşdirmə mexanizmlərindəki çatışmazlıqlar; innovativ sahə mütəxəssislərinin olmaması; innovativ inkişafın idarəetmə sisteminin yetərincə əlaqələndirilməməsi;

- respublikanın innovativ inkişafına klasterli yanaşmanın zəruriliyi əsaslandırılıb;

- innovativ fəaliyyətə dövlət dəstəyinin təşkilati, maliyyə, iqtisadi, məlumat, kadr və tənzimləmə tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi üçün praktiki tövsiyələr hazırlanmışdır;

- milli iqtisadiyyatın və onun əsas sektorlarının inkişafı üçün Yol Xəritəsinin müddəalarına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının innovativ iqtisadiyyatının perspektiv inkişafının konseptual çərçivəsi, əsas vəzifələri və əsas istiqamətləri konkretləşdirilib;

- Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması problemlərinin həllinə yönəldilmiş innovasiya siyasətinin əsas strateji prioritetləri müəyyənləşdirilib, innovativ inkişaf ssenariləri işlənib.

İşin nəzəri əhəmiyyəti tədqiq olunan nəzəri prinsip və konsepsiyaların innovativ inkişafın təhlili, qiymətləndirilməsi və tənzimlənməsi prosesində istifadə oluna bilən xüsusi nəzəri və praktik model və mexanizmlərin işlənib hazırlanması və sintezi ilə əlaqədardır, eyni zamanda nəzəri və tətbiqi işlərin sonrakı araşdırılması və inkişafı üçün əsas ola bilər.

Nəzəri ümumiləşdirmələr və praktiki nəticələrdən “İnnovasiya menecmenti”, “Milli iqtisadiyyat”, “İnnovasiya proseslərinin idarə olunması” kimi fənlərin tədrisində istifadə edilə bilər.

İşin praktik əhəmiyyəti. Dissertasiyanın əsas nəzəri müddəaları və nəticələrindən respublikanın elmi, texniki və innovativ inkişafının dövlət tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi prosesində, dövlət proqramlarının proqnozlaşdırılmasında və hazırlanmasında, Azərbaycanda elmin, texnikanın inkişafı üçün prioritetlərin müəyyənəşdirilməsində istifadə oluna bilər. İş çərçivəsində hazırlanan tövsiyələrin milli innovasiya sisteminin və klaster siyasətinin inkişafı baxımından istifadəsi məqsədəuyğundur.

Tədqiqatın müddəaları və nəticələrindən istifadə innovasiya menecmenti sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması (yenidən hazırlanması) keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kömək edəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobasiyası. Dissertasiyanın əsas müddəaları və nəticələri aşağıdakı elmi və praktik konfranslarda müzakirə olunub və təsdiq edilib: “Heydər Əliyevin dövlətçilik irsi və müstəqil Azərbaycanın inkişafı” elmi konfrans (Bakı, 2012); “Heydər Əliyev milli dövlətçilik siyasətinin banisi” elmi-praktik konfrans (Bakı, 2014); “Çoxşaxəli akademik tədqiqatların innovativ meylləri” beynəlxalq Elmi Konfransı (İstanbul, 2014), beynəlxalq elmi-praktik konfrans “Dövlət qulluğunda insan resurslarının idarə olunması: beynəlxalq trendlər və milli təcrübələr (Bakı, 2019), beynəlxalq elmi-praktik konfrans “Müasir elmə innovativ yanaşmalar” (Moskva, 2020), Beynəlxalq elmi-praktik konfrans “İdarəetmə və İqtisadiyyat: Mövcud məsələlərin hazırkı vəziyyəti”(Moskva, 2020).

Tədqiqatın nəticələri ümumi həcmi 4,97 ç.v. olan 12 nəşr olunmuş məqalədə, o cümlədən 3.92 ç.v. Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən tövsiyə olunan nəşrlərdə öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında hazırlanmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Quruluş dissertasiya işinin məntiqini əks etdirir və bir giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ümumi həcmi 305 min simvol olan və 34 cədvəl, 18 şəkildən ibarət 180 səhifəlik yazılı mətnin üzərində qeyd edilmişdir. Bibliografik siyahı 188 adda ədəbiyyatı əhatə edir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə tədqiqat mövzusunun aktuallığı əsaslandırılıb, predmet və obyekt, məqsəd və vəzifələri, nəzəri və metodoloji əsasları, elmi yeniliyi və tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti açıqlanıb.

Dissertasiyanın “İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşması mexanizminin nəzəri və metodoloji əsasları” adlanan birinci fəslində innovativ iqtisadiyyatın nəzəri əsasları, innovativ iqtisadiyyatın institusional quruluşu və institusional mühiti, innovativ iqtisadiyyatın amilləri, funksiyaları və prinsipləri, innovativ iqtisadiyyatın inkişafında klasterlər və klaster siyasətinin rolu öyrənilir.

Cəmiyyətin hazırkı inkişaf mərhələsində yalnız elm və texnikanın ən yeni nailiyyətlərinin istehsalata tətbiq olunmasına əsaslanan innovativ inkişaf yollarına keçid bir ölkənin dünya iqtisadiyyatında rəqabət qabiliyyətini və davamlı iqtisadi inkişafını təmin edə bilər. Bu, fenomenin daha dolğun mənzərəsini yaratmaq üçün innovativ iqtisadiyyatın məzmunu və mahiyyətinin öyrənilməsi, institusional mühitin müəyyənəndirilməsi, konseptual modelinin, amillərinin formalaşması və sonrakı inkişaf mexanizminin təkmilləşdirilməsi zəruridir.

İqtisadi nəzəriyyədə tədqiq olunan problemin öyrənilməsinə bir neçə yanaşma fərqləndirilə bilər: merkantilistlərin və fiziokratların (klassik məktəbin sələfləri) yanaşması, klassik istiqamət, marksist (çoxalma), neoklassik, təkamül və institusional yönümlü yanaşmalar. Bu yanaşmaların hər biri innovativ iqtisadiyyat nəzəriyyəsinin formalaşmasına öz töhfəsini verir.

Bu yanaşmaların iqtisadi inkişaf problemləri prizmasından öyrənilməsi, iqtisadi nəzəriyyənin əvvəllər göstərilən sahələrinin hər birinin sahibkarlıq və innovativ iqtisadiyyat nəzəriyyələrinin formalaşmasına verdiyi töhfəni və onların inkişaf mərhələlərini müəyyən etməyə imkan verir (bax. Cədvəl 1). Bu nəzəriyyələrin əlaqəsini və qarşılıqlı təsirinin öyrənilməsi onların bir-birini tamamladığı və ziddiyyət təşkil etmədiyi qənaətinə gəlməyə imkan yaradır.

Cədvəl 1.

İnnovativ iqtisadiyyatın nəzəri əsaslarının inkişafı mərhələləri

İnnovativ iqtisadiyyat nəzəriyyəsi		
Yanaşma	İnnovasiyalar və iqtisadi inkişaf nəzəriyyəsinə töhfə	Sahibkarlıq nəzəriyyəsinə töhfə
Merkantilizm (Monkreyten, Men, Posoşkov, Ordın-Naşekin və s.)	Əmək məhsuldarlığı məsələsini cəmiyyətin inkişafı üçün bir əsas kimi xarakterizə ediblər. Eyni zamanda, iqtisadi inkişafın innovativ komponentini nəzərə almayıblar. Diqqət ilk növbədə kəmiyyət dəyişikliklərinə yönəldilib.	Sahibkarlığın inkişafının tərəfdarıdır, belə ki, özəl təşəbbüs - sənayenin inkişaf mənbəyidir. Proteksionizm siyasəti.
Fiziokratlar(Kene, Tyunen. Tyurqo, Bodo və s.)	Dövlətin azad sahibkarlıq və azad rəqabət prinsiplərinə əsaslanan iqtisadi potensialının gücləndirilməsi mənbəyi kimi istehsal sahəsindəki keyfiyyət dəyişikliklərinə ehtiyacı ilk olaraq dəyərləndiriblər. Cəmiyyətdə sosial artımın əsasları.	Fəaliyyətini risk altında və gəlir gətirən kimi qeyd edən bir sahibkar "ixtiraçı və tədqiqatçı" kimidir. O, zəka və kapitaldan əlavə, məlumat və biliyə sahib olmalıdır.

<p>Klassik məktəb (Sey, Smit, Kantilyon, Rikardo və b.)</p>	<p>Əmək məhsuldarlığının artması amili kimi innovasiyaların rolu təhlil olunur (əmək iqtisadi artımın əsasını təşkil edir). İnsan kapitalının bərpasının əsasında əmək və elmi biliklər, habelə peşəkarlığı özündə ehtiva edən insan potensialı dayanır. Məhsulun yaranmasında biliyin rolu vurğulanır. İnnovasiyaların torpağa qənaət, əməyə qənaət kimi növləri müəyyən edilmişdir. İqtisadi liberalizm, iqtisadi innovasiyalar.</p>	<p>Sahibkarlığın rolu əsasən "passiv" - qeyri-müəyyənliyin və riskin qəbul edilməsi, faydaların alınması kimi qiymətləndirilir. Onun əsas funksiyası istehsal amillərinin əlaqələndirilməsi, effektiv idarəetmədir. Sahibkarlığın mütərəqqi texnika və texnologiyaların tətbiq etməsini stimullaşdırmağın əhəmiyyəti.</p>
---	--	---

İqtisadi artım nəzəri konsepsiyalarının inkişafının təhlili nəticəsində bu əsərlərdə tədqiqatın predmeti və məqsədləri ilə əvvəlcədən müəyyən edilmiş fərqli metodoloji yanaşmaların (metafizik, kauzal, materialist, rasionalist, dialektik-materialist, təkamül, neoinstitusional) və prinsiplərin (holizm, tarixilik, fərdiyyətçilik və s.) istifadə edildiyini aşkar etdik. Sadalanan sahələr əvvəlki istiqamətlər haqqında bilik toplayaraq yeni münasibətlər və qarşılıqlı əlaqə (qarşılıqlı asılılıq) axtaran fenomenlərdə lazımlı cəhətləri ortaya qoydu.

Fikrimizcə, MİS innovasiya prosesinin bütün mərhələlərində yerləşdirilən qurumlar, habelə bu mərhələləri vahid bütövlüyə bağlayan ümumi bir infrastruktur müəssisəsi kimi innovativ iqtisadiyyat üçün oxşar mühit kimi xidmət edir. İnnovasiya prosesinin təsisatları innovasiya prosesinin istənilən və ya bir neçə mərhələsində inkişafının səmərəliliyini təmin edirlər.

İnnovativ iqtisadiyyatın institusional mühitinin struktur elementlərinin funksiyaları

İnstitut	Funksional vəzifələrin çərçivəsi	İnstitutun tərkibi
1. İnnovasiya prosesləri institutları		
1.1. Elmi tədqiqat	Tədqiqat və biliklərin generasiyasının təşviqi, “biznes - elm” qarşılıqlı əlaqəsinin formalaşdırılması	Sahə və fundamental elmlər sistemi, korporativ, tətbiqi tədqiqatlar, biznes və elm əməkdaşlığı və qarşılıqlı əlaqələri sistemi
1.2. İnnovativ fəallığın motivasiyası	İnnovasiya fəaliyyəti üçün əlverişli mühitin yaradılması	İnnovativ fəallığı stimullaşdıran proqramlar: vergi güzəştləri və s.; KOB-la məşğul olmaq istəyənlərə dəstək
1.3. İnnovativ ideyaların dəstəklənməsi	İnnovasiya prosesinin müxtəlif mərhələlərində innovativ ideyanın inkişafının səmərəli dəstəklənməsi	Korporativ innovativ sistemlər (biznes-inkubatorlar, texnoparklar və s.)
1.4. Vençur maliyyələşdirmə	İnnovasiya proseslərinin investisiya, maddi-texniki, maliyyə-kredit resursları ilə təmin olunması	İnvestisiya, vençur fondları, innovasiya fondları, banklar, birjalar, xeyriyyə qurumları, sığorta şirkətləri; lizinq prosedurları, risklərin sığortalanması,

		büdcə maliyyələşdirilməsi
2. Ümumi təminat infrastrukturunu institutları		
2.1. Kadr təminatı	İnnovativ proseslərin zəruri insan resursları ilə təchizatı. İnnovasiya proseslərinin reallaşdırılması üçün kadrların ixtisasının artırılması. Cəmiyyətdə innovativ mədəniyyətin formalaşması.	Təhsil institutları: ali təhsil sistemi (iqtisadi və texniki (mühəndislik); magistratura və doktorantura sistemi. Təlim, ixtisasartırma, əmək institutları, əmək müqavilələri, məşğulluğun qorunması;
2.2. Normativ-hüquqi institut	İnnovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün hüquqi mexanizmlərin yaradılması; ona daha asan girişin təmini; KOB sahəsində məsləhətləşmələr; funksional sahələrə dair qanunvericilik (əmək, investisiya və s.).	Mülkiyyət hüquqlarının (o cümlədən intellektual), patent sisteminin qorunması; bazar tənzimlənməsi və nəzarət institutları: müəssisələrin fəaliyyətini tənzimləyən, bizneslə məşğul olma, dövlət nəzarətinin müxtəlif qaydaları , tarif siyasəti və s.
2.3.İnformasiya və proqram təminatı	Yeniliklərin tətbiqi üçün lazımlı əlverişli proqram təminatının tətbiqi. (kompüter modelləşdirilməsi və dizaynı), biznes proseslərinin modelləşdirilməsi, informasiya kanalları və	Proqram təminatı, monitorinq, maliyyə və investisiya analitikası, biznes mühəndisliyi, statistika və s., Məlumat emalı sistemi və bilik paylama kanalları institutu

	zəruri elektron şəbəkələrin yaradılması. Texnologiya ötürülməsinin, biliklərin yayılmasının təşviqi	
2.4. KOB-ların inkişafına dəstək	KOB-lərin inkişafını, onların innovativ fəaliyyətini stimullaşdırmaq, KOB-lərin innovasiya prosesinə cəlb olunma dairəsini genişləndirmək	KOB inkişafının dövlət, regional və yerli proqramları, sahibkarlar və novatorlar ittifaqları, qeyri-kommersiya təşkilatları, KOB inkişafının elmi və digər fondları

Hərtərəfli infrastruktur müəssisələri innovasiya prosesinin elementlərini bir-birinə bağlamağa xidmət edir, hər mərhələdə qeyd olunur. Onlar innovasiya sisteminin optimal fəaliyyət göstərməsi üçün şərait yaradırlar. Qeyd edək ki, təklif olunan qrupların bölüşdürülməsi şərtidir, çünki bütün qurumlar bir-biri ilə əlaqəlidir və qarşılıqlı asılıdır.

Əvvəl qeyd edilmişdi ki, institutlar uzunmüddətli dövrdə iqtisadi sistemlərin inkişaf amilidir. Bu baxımdan qeyd olunan MİS institutlarının inkişafı və onlar arasında əlaqənin qurulması, xüsusən də innovasiyaların tətbiqi və kommersiyalaşdırılması mərhələlərində innovasiya prosesinin müddətini azalda bilər. Bu, innovasiya siyasətinin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artıracaq və Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasını sürətləndirəcəkdir.

Dissertasiyanın “İnnovativ inkişafın təşkilatı və iqtisadi problemləri” adlanan ikinci fəslində xarici ölkələrdə innovativ iqtisadiyyatın formalaşması xüsusiyyətləri, innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasında beynəlxalq təcrübə, inkişaf etmiş ölkələrin innovativ inkişaf mexanizmi, inkişaf etməkdə olan ölkələrin innovativ inkişaf modelləri, Azərbaycanda institusional mühit və innovasiyaların infrastrukturunun analizi, respublikanın indiki inkişaf mərhələsində dövlətin

innovativ siyasəti və s. kimi məsələlər təhlil edilmişdir.

Bu fəsilə, fikrimizcə, Cədvəl 3-də cəmlənmiş məlumatlar böyük maraq doğurur, bu da dünyanın dinamik inkişaf edən ölkələrindən birində - Çində müasir innovativ iqtisadiyyat qurmaq üçün görülən genişmiqyaslı işlər təsvir olunub.

Cədvəl 3.

Çinin innovasiya sisteminin formalaşması mərhələləri

İllər	Reallaşdırılan tədbirlər və əldə edilən nəticələr
1978-ci ilə qədər	İqtisadiyyat və MİS səfərbərlik durumundadır. Bu, ən böyük səmərə ilə strateji vəzifələrin həllinə imkan verdi: atom bombası yaradıldı və kosmos mənimsəndi.
1978	İqtisadiyyatda və MİS-də əsaslı dəyişikliklərə səbəb olan ümumi iqtisadi islahatlar.
1982	Ölkənin inkişaf etmiş ölkələrdən elmi və texnoloji geriləməsini azaltmaq üçün sosial-iqtisadi sahədə innovasiya proqramının qəbulu (biznes inkubatorlarının, elmi parkların, xüsusi texnoloji zonaların yaradılmasına əsaslanır).
1986	İnkişafın prioritet sahələri müəyyən edilmişdir: kompüter elmləri və mikroelektronika, fiber-optik rabitə, aerokosmik sənaye, enerjiyə qənaət texnologiyaları, gen mühəndisliyi və biotexnologiyalar, tibbi avadanlıqlar və s.
1987	Elmi-texniki kiçik müəssisələr və inkubatorlar yaradılır.
1988	Qabaqcıl yerli innovasiyaların həyata keçirilməsini sürətləndirməyə yönəlmiş proqramın hazırlanması: firmalara innovativ məhsul istehsalının artmasına töhfə verən innovasiyaların kommersiyalaşdırılmasında dəstək. Ölkənin əsas texnoloji parkına çevrilən Pekin Yüksək Texnologiyalar Təcrübə Zonasının yaradılması.
1990	Sistemli olaraq "Yüksək Texnologiyalar Zonaları" nın yaradılması. Hal- hazırda onların sayı 120, bunlardan 53 dövlət əhəmiyyətlidir
1992	"Kiçik və orta sahibkarlığa istehsal dəstəyi mərkəzləri"nin yaradılması.
1995	Belə mərkəzlərin milli birliyi yaradılır. Yeni texnologiyalar təqdim edir, məsləhət xidmətləri göstərir, KOB-lara informasiya xidmətləri göstərir və hazır məhsulları sınaırlar. "Kiçik və orta sahibkarlığa istehsal dəstəyi

İllər	Reallaşdırılan tədbirlər və əldə edilən nəticələr
	mərkəzləri”nin yaradılması.
2003	Elmi-texniki tərəqqinin idarəetmə funksiyalarının dövlət təşkilatlarından tədqiqat institutları əsasında təşkil edilmiş səlahiyyətli özəl qurumlara verilməsi. Bu, yüksək texnoloji kiçik müəssisələrin inkişafı ilə birlikdə MIS-in yüksəlişini təmin etdi. Bu agentliklərin töhfəsi innovativ fikirlərin istehsalata tətbiqində populyarlaşdırılması idi.
2004	Artıq 500 biznes inkubator fəaliyyət göstərir, onlardan 109-u kiçik və orta sahibkarlığı dəstəkləyən elmi mərkəzlərin sertifikatlarına sahibdir (24 proqram təminatı üzrə ixtisaslaşmış, 58 - universitet və kolleclərdə təşkil edilmişdir). Onların əsasında 3 milyon KOB (ölkənin bütün KOB-larının dördüdə biri) yaradıldı. 2000-ci illərin ortalarında texnoloji inkişaf modelində dəyişiklik elan edildi. Prioritet - öz innovasiyalarınızı yaratmaq [76].
2008	ÇXR-də artıq 7,3 min tədqiqat və təhsil təşkilatı fəaliyyət göstərir.
2009	İnnovativ Müəssisə statusunun öz markası olan və dünya bazarında yüksək rəqabət qabiliyyətli 90 korporasiyaya verilməsi.
2020-ci ilin planı	ÜDM-də elm və inkişafa sərmayə qoyuluşu payının 2,5% artması, elm və texnikanın töhfəsi 60% -ə qədərdir; xarici texniki asılılığın 1/3 azalması; innovativ tipli ölkələrin sırasına daxil olma (ABŞ, Koreya Respublikası, Yaponiya və Finlandiya). NT sektorunda işləyənlərin sayına görə Çin dünyada birinci yerdədir - 38,5 milyon nəfər. ÜDM 4 trilyon dolları keçməlidir, adambaşına düşən orta gəlir isə 3 min dollar olmalıdır.

Elmi və texnoloji yeniliklərin tətbiqi üçün əsas maliyyə mənbəyi kapital qoyuluşları, dövlət kreditləri, dövlət əmanətləri, müəssisələrin öz vəsaitləri, əylətlərin, sənaye sahələrinin vəsaitləridir. Hal-hazırda ÇXR-də 180-dən çox vençur investisiya şirkəti var. Texnoparklar dövlətin hər yerində fəaliyyət göstərir və təxminən 16.5 min tədqiqat və inkişaf fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisə var.

Son illərdə aparılan islahatlar sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı

səmərəliliyini demək olar ki, iki dəfə artırıb. 1995-ci illə müqayisədə 2018-ci ildə ölkə iqtisadiyyatına ümumi sərmayənin həcmi 35,9 dəfə artmışdır.

Əvvəlki illərlə müqayisədə elmə ayrılan vəsaitin miqdarı xeyli artmışdır (Cədvəl 4).

Elm büdcəsi son illərdə durmadan artır. 2000-2019-cü illərdə Dövlət Statistika Komitəsinə görə 13 dəfə artmışdır.

Cədvəl 4.

Azərbaycan elminin inkişafının əsas göstəriciləri

Göstəricilər	İllər					Artım tempi, %		
	2000	2005	2010	2015	2019	2005 – 2000 ilə görə	2015 - 2010 ilə görə	2019 - 2015 ilə görə
Elmi qurumların sayı, vahid	137	146	145	141	132	106,6	97,2	93,6
Elm və tədqiqatlarla məşğul olan işçilərin sayı, min nəfər	15,8	18,2	17,9	23,1	20,8	115,2	129,1	90
Elm və tədqiqatlarla məşğul olan elmi-pedaqoji işçilərin sayı, min nəfər	10,5	11,6	10,4	9,9	8,4	110,5	95,2	84,8
Büdcədən elmə ayrılan vəsait, milyon man	9,3	28,8	92,8	113,2	122,3	3,1 dəfə	1,2 dəfə	1,08 dəfə
ÜDM-də xüsusi çəkisi, %	0,2	0,2	0,2	0,2	0,15	x	x	x
Büdcənin xərc hissəsi ilə nisbətə xüsusi çəkisi, %	1,2	1,3	0,8	0,6	0,5	x	x	x
Tədqiqat və inkişaf üçün daxili xərclər, milyon man	15,9	27,5	92,1	120,9	163,9	1,7 dəfə	1,3 dəfə	1,35 dəfə
ÜDM-də xüsusi çəkisi, %	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	x	x	x
Tədqiqat və inkişafda istifadə olunan əsas vəsaitlər, milyon man.	54,6	79,9	97,6	120,9	162,8	1,5 dəfə	1,2 dəfə	1,35 dəfə

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

Əgər 2005-ci ildə elmin inkişafı üçün dövlət büdcəsindən cəmi 28,8 milyon manat ayrılmışdısa, 2015-ci ildə bu rəqəm 113,2 milyon manata çatıb. Respublikanın 2019-cü il dövlət büdcəsinin xərc hissəsində elmə 122,3 milyon manat ayrılmışdı.

Bu baxımdan həm dövlət büdcəsi vəsaitlərindən, həm də bütövlükdə innovasiya prosesinin maliyyələşdirilməsindən səmərəli istifadə etmək lazımdır ki, bu da həmişə müşahidə olunmur. Eyni zamanda qeyd edirik ki, elmi fəaliyyətin maliyyələşdirilməsində özəl

biznesin payı hələ nisbətən azdır.

Bu cədvəldəki məlumatlardan da göründüyü kimi, t tbilq olunan tədqiqatların həcmi təhlil olunan dövr ərzində 2,7 dəfə artmıřdırsa, 2019-cu ildə 2000-ci ilə nisbətən fundamental tədqiqatlara vəsait x rc nmiřdir. 16,3 dəfə, dizayn iřləri  c n isə 84,6 dəfə çox vəsait x rc nmiřdir.

Cədvəl 5.**Azərbaycanda elmi-tədqiqat və layihə işlərinin həcmi,
milyon manat**

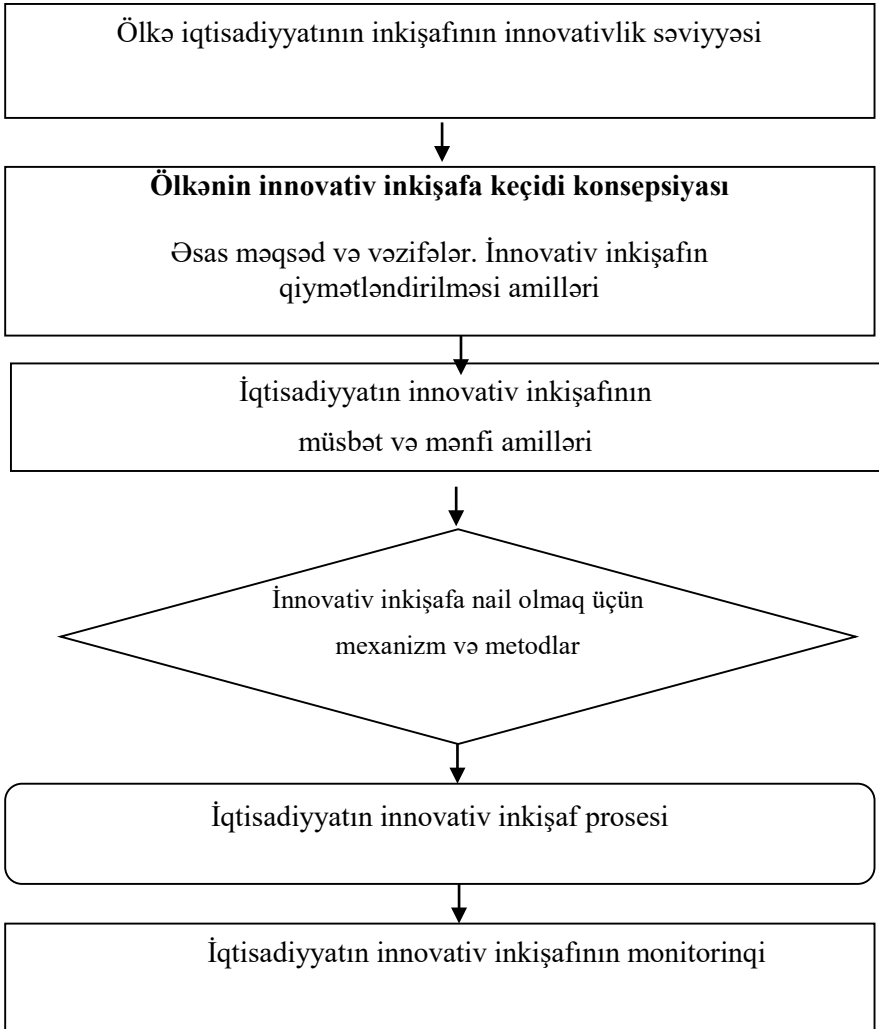
Layihələrin növləri	Respublika üzrə			
	2000	2005	2010	2016
Cəmi, o cümlədən:	17,0	22,3	98,7	116,6
Fundamental tədqiqatlar	5,4	8,0	48,5	54,5
Tətbiqi tədqiqatlar	5,3	7,4	20,1	16,2
Layihə və texnoloji işlər	2,9	2,3	11,9	16,1
Dəst və məhsulların prototiplərinin hazırlanması	0,75	1,1	1,6	2,5
Tikinti üçün layihə işləri	0,13	0,16	1,0	3,2
Elmi-texniki xidmətlər	2,6	3,4	15,5	24,0

Respublikada innovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması siyasətinin həyata keçirilməsinin təsirli mexanizmlərindən biri hazırda dövlət proqramlarıdır. Məqsədləri dövlətin cəmiyyət üçün uzunmüddətli dövrdə elmi və texnoloji prioritetləri olaraq təyin etdiyi texnoloji, elmi və texniki problemləri həll etməkdir.

Dissertasiyanın “Azərbaycanın dövlət innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri” adlı üçüncü fəslində respublika iqtisadiyyatının innovativ inkişaf yoluna keçidi konsepsiyası, milli innovasiya sistemi Azərbaycanın innovasiya iqtisadiyyatının formalaşması üçün institusional əsas kimi və respublikada innovasiya iqtisadiyyatının formalaşması mexanizminin təkmilləşdirilməsi kimi məsələlərə baxılır.

Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişaf metodologiyası bu problemin həlli üçün elmi əsaslı prinsiplər və metodlar, innovativ inkişaf üçün uzunmüddətli strategiyanın ən vacib məqsəd və vəzifələri, bu məqsəd və vəzifələrə çatmaq üçün mexanizm və vasitələr, habelə son nəticələrin qiymətləndirilməsini özündə ehtiva etməlidir.

Daxili iqtisadiyyatın innovativ inkişafı sisteminin qurulmasının əsas təməl elementləri şəkildə 1-də təqdim olunur.



Şəkil 1. Ölkədə iqtisadiyyatın innovativ inkişafı sisteminin qurulması elementləri

Fikrimizcə, innovativ inkişafın göstəriciləri və meyarları bütövlükdə respublikanın davamlı inkişafının strateji məqsəd və vəzifələrinə uyğun olmalıdır.

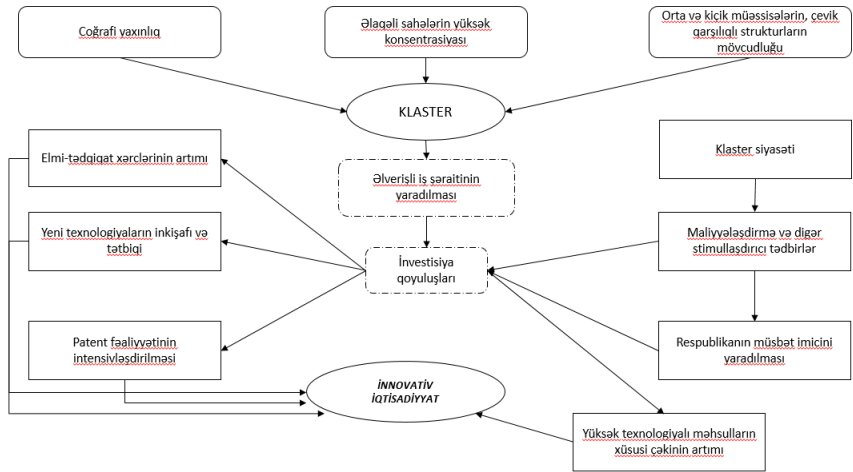
Innovativ iqtisadiyyatın formalaşması proseslərinin tədqiqi, Azərbaycan Respublikasının innovativ iqtisadiyyatının formalaşdırılması Konsepsiyasının hazırlanmasının zəruriliyini göstərir. Bu Konsepsiyanın həyata keçirilməsində əsas məqsəd Azərbaycan iqtisadiyyatının bir sıra göstəricilərə görə müəyyən dəyərlərə çatması ilə xarakterizə olunan innovativ inkişaf yoluna keçməsidir. Məsələn, sənaye məhsullarının ümumi kütləsində innovativ məhsulların payının artması, iqtisadiyyatın 5-8 və ya daha çox sektorunda beynəlxalq texnoloji xidmətlər və malların beynəlxalq bazarlarında payının artması, sənaye müəssisələrinin ümumi sayında texnoloji yenilikləri tətbiq edən sənaye müəssisələrinin payının artması və digərləri.

Dövlət siyasəti ən əsas problemlərin həllinə yönəldilib, sıralanması innovativ iqtisadiyyatın yaxşılaşdırılması sahəsində prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi üçün əsasdır. Buna görə təsirli bir siyasət formalaşdırarkən bu sahədəki problemlər sahəsini düzgün təsəvvür etmək çox vacibdir.

Təhlildən də görüldüyü kimi, klasterləşmə anlayışının dəyəri, milli iqtisadiyyatın bütün sistemini strateji idarəetmə qərarlarının verilməsini təmin edən vahid, bir-biri ilə əlaqəli kompleks şəkildə təmsil etmək bacarığından ibarətdir. Görüldüyü kimi, klasterləşmə ssenarisi innovativ inkişafın milli xüsusiyyətlərini və istiqamətlərini, habelə bu xüsusiyyətlərə və meyllərə təsir edən problemlərin qiymətləndirilməsinə müasir inteqrasiya olunmuş bir yanaşmadır.

Şəkil 2-də aşağıda klaster siyasətinin rolunun təhlili diaqramı verilmişdir.

Klaster üçün xarakterik bir xüsusiyyət onun innovasiyayönümlü olmasıdır. Ən uğurlu qruplar texnika və istehsal texnologiyaları sahəsində yeni bazar nişanlarına çıxışı ilə irəliləyişlərin həyata keçirildiyi yerlərdə inkişaf edir.



Şəkil 2. İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşmasında klasterlərin rolu

Buna görə də bir çox dövlətlər - nəinki yüksək inkişaf etmiş, eyni zamanda bazar iqtisadiyyatı formalaşdırmağa başlayan, bazar münasibətlərinin yaxşılaşdırılması yolunda olan Azərbaycan getdikcə daha çox “klaster yanaşması”ndan və innovativ sistemlərinin formalaşmasında klaster siyasətindən istifadə edir.

Dissertasiyanın sonunda aşağıdakı elmi nəticələr və tövsiyələr verilmişdir:

1. Azərbaycanda innovasiya fəaliyyətinin hərtərəfli təhlili və durumun qiymətləndirilməsi aparılıb. Dövlətin innovativ siyasətinin istiqamətləri və hazırda onun həyata keçirilmə üsulları, innovativ fəaliyyətin aktivləşdirilməsinin iqtisadi və maliyyə komponentləri xarakterizə olunub. Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının innovasiya sisteminin vəziyyətini işıqlandırmaqla qeyd etmək olar ki, onun əsas elementləri yaradılıb və artıq fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda, bu gün innovasiyaya dəstək vasitələri bir-biri ilə zəif bağlıdır. Ayrı-ayrı dövrlər, innovasiya prosesinin mərhələləri arasında

bağlılıq zəifdir və bir-birindən ayrılmışdır. "İnnovasiya sistemi" termini istifadə edilsə də, əslində sistematiklikdən çox uzaqdır. Bu, yaxın olmasına baxmayaraq, kifayət qədər heterogen elementlər toplusudur. Buna görə də respublikada inkişaf etdirilən infrastruktur elementləri hazırda müvafiq layihələrin həyata keçirilməsində təsirli rol oynamır. Milli innovasiya sisteminin parçalanmasını, həmçinin respublika innovasiya infrastrukturunun inkişaf etməməsini də qeyd edirik. Nəticədə, geri dönüş və miqyas və innovasiya fəaliyyətinin özü aşağı səviyyədə qalır.

2. Dissertasiyada belə bir qənaət əsaslandırılıb ki, Azərbaycanda elmi-texnoloji potensialın artırılmasına və innovasiya fəaliyyətinin səmərəli həyata keçirilməsinə başlıca əngəl vahid MİS-in olmamasıdır. AR-da innovativ məhsulların hazırlanması zəncirləri və inkişaf mərhələləri bir-birindən ayırır: fundamental elmi tədqiqatlar təbiiq tədqiqatlar üçün, təbiiq tədqiqatlar layihə işləri üçün, sonuncular isə sənaye məhsulları üçün baza rolunu oynamır. Hər bir həlqə ortaq hədəfdən ayrılan öz vəzifələrini həll edir. Yuxarıda sadalananlar respublikada milli innovasiya sisteminin inkişaf etdirilməsini zəruri edir, bunun sayəsində bütün innovativ proseslərin idarə olunmasını təmin etmək və bu sahədə ən vacib problemləri həll etmək mümkün olacaqdır.

3. Dissertasiyada Azərbaycanda MİS-in inkişafında toplanmış xarici təcrübədən istifadə imkanları aşkar edilmiş, bu gün mövcud innovativ inkişaf modellərinin müsbət və mənfi tərəfləri təhlil edilmişdir.

4. MİS-in formalaşması üçün əsas yaradan innovativ iqtisadiyyatın effektiv inkişafı üçün əsas tələblər müəyyən edilmişdir: biliklərə sərmayənin artırılması; insan kapitalının təkmilləşdirilməsi; yüksək texnologiyanı təbliğ edərək xidmətlərin nisbətində artım; texnoloji rəhbərlik və yüksək texnoloji sahələrin formalaşması; innovasiyaların xarici mənbəyi, elmi-tədqiqat işlərinin beynəlmilləşməsi; təhsil, elm, istehsal və bazarın inteqrasiyasını gücləndirmək; texnologiya transferinin miqyasını genişləndirmək. Hazırda respublikada innovasiya iqtisadiyyatının institusional mühitinin bütün

əsas elementləri, həmçinin innovasiya prosesi institutları və infrastruktur müəssisələri formalaşmaqdadır. Ancaq onların inkişafı qeyri-bərabər və problemlərlə davam edir, ortaya çıxan fərdi məsələlər isə onların tez bir zamanda həllini tələb edir.

5. Tədqiqat işində əsas fərqləri aşağıdakı başlıca amillərin tətbiqi dərəcəsi ilə müəyyənləşdirilən Azərbaycanın innovativ iqtisadiyyat tipinə keçid variantları təklif olunur: innovativ yeniləşmənin intensivliyi; Azərbaycan iqtisadiyyatının müqayisəli üstünlüklərinin reallaşma dərəcəsi; investisiya və sahibkarlıq fəaliyyətində fəallığı müəyyənləşdirən institutların inkişafı; insan kapitalının inkişafının intensivliyi; dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya.

6. Dissertasiyada MİS-in əsas elementlərinin müəyyənlik, bütövlük, universallıq, konstruktivlik və xarici və daxili mühitdə daima dəyişməyə uyğunlaşma xüsusiyyətləri ilə əlaqəli bir model hazırlanmışdır. Səmərəli innovativ iqtisadiyyat mexanizminin formalaşdırılması üçün bir alqoritm hazırlanmışdır. Alqoritm aşağıdakıları özündə ehtiva edir: milli iqtisadiyyatın inkişafı üçün mənbələrin təhlili, MİS-in quruluşu və prinsiplərinin əsaslandırılmasında xarici təcrübənin öyrənilməsi; MİS-in fəaliyyətinin təhlili (son inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsi baxımından); innovativ iqtisadiyyatın formalaşması üçün dövlət mexanizmlərinin işlənilməsi və tətbiq edilməsi; dövlətin təsir mexanizmlərinin tənzimlənməsi.

7. Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılmasına dair müəyyən sahələr üzrə ümumiləşdirilmiş (iqtisadi şərtlər, MİS-in təşkilati quruluşu, hüquqi baza, sosial şərtlər, dövlətin innovativ siyasətinin beynəlxalq aspektləri) elmi və praktiki tövsiyələr əsaslandırılmışdır. Bu sahələr respublikanın innovativ inkişafının məqsədlərini ölkənin rəqabət qabiliyyəti, Azərbaycan MİS-in institusional strukturlarının onların müasir formaları ilə qarşılıqlı əlaqəsi üçün şəraitin yaradılması, yüksək texnologiyaların inkişafında maliyyə və inzibati yardım məsələləri ilə əlaqəsi vəzifəsini ehtiva edir.

8. Dissertasiyada Azərbaycanda MİS-in təkmilləşdirilməsinin regional innovativ inkişaf zonaları və klasterlərdə maliyyə, sənaye,

sosial və insan kapitalının cəmləşdirilməsi şərtilə klasterlərin yaradılması və inteqrasiyası qənaəti əsaslandırılır.

Tədqiqat işində MİS-in iki səviyyəli layihələndirilməsi təklif olunur: birincisi, əsas səviyyə böyük investisiya və innovativ dövlət və özəl layihələrin milli səviyyədə həyata keçirilməsi üçün şəraitin inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdir; növbəti, ikinci səviyyə, texnologiya transferi daxil olmaqla, orta və kiçik müəssisələrdə innovativ proseslərin stimullaşdırılmasını təmin etmək üçün yaradılmışdır.

Müəllifə görə, ilk mərhələdə 4 növ qabaqlayıcı inkişaf ərazilərinin yaradılması mümkündür: 1) sənaye istehsalı, 2) aqrar sənaye, 3) texniki və innovativ, 4) turizm və istirahət.

9. Dissertasiyada innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasına cavabdeh olan qurumların idarə olunmasında islahatların aparılması zəruriliyi vurğulanır. İşdə təklif olunan dəyişikliklərin uğuru bu sahədə görülən tədbirlərdən asılıdır. İnnovativ İnkişaf Agentliyinin (İİA) yaradılması, innovasiya siyasəti sahəsində dövlət qurumlarının fəaliyyətlərini əlaqələndirmək və təhlil etmək təklif olunur. İİA-da innovativ iqtisadiyyatı formalaşdırmaq üçün konkret vəzifələrin həll ediləcəyi şöbələrin yaradılması məqsədəuyğundur və bu şöbələrin qarşılıqlı əlaqəsi şöbələrin fəaliyyətində əlaqəli məsələlərin operativ həll edilməsi üçün hazırlanmış mərkəz nöqtəsi ilə matris prinsipi əsasında qurulacaqdır.

10. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda innovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması mexanizminin təkmilləşdirilməsinin təklif olunan yollarının tətbiqi respublikada yığılan innovativ və elmi-texniki potensialdan səmərəli istifadəyə, yerli müəssisələrin dünya bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, innovasiya sahəsinə xarici sərmayələrin cəlb olunmasına və qabaqcıl istehsal texnologiyalarının bazasında yeni yüksək texnoloji qazanclı sahələrin yaradılmasına kömək edəcəkdir.

11. Dissertasiyanın əsas müddəaları MET-AK MMC-nin praktik fəaliyyətinə tətbiq edilmiş və bu, müvafiq sənədlə təsdiq edilmişdir (08.06.2018-ci il tarixli tətbiq sənədi).

Dissertasiya işinin əsas müddəaları aşağıdakı elmi işlərdə dərc edilmişdir:

1. "Müasir şəraitdə Azərbaycanın Milli İnnovasiya Sisteminin formalaşmasının aktuallığı" // Вестник Экономической интеграции, №11-12 (56-57), Москва, 2012 , s.85
2. A.Y.Büniyat-zadə "Milli İnnovasiya Sistemi: formalaşmanın mahiyyəti və xarici təcrübəsi" // İqtisadiyyat xəbərləri, №1. Bakı, 2013-cü il, s.299
3. A.Y.Büniyat-zadə "İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşmasına və inkişafına müasir yanaşmalar" // İqtisadiyyat xəbərləri. Bakı, 2014-cü il, s.85
4. A.Y.Büniyat-zadə "Azərbaycanda dövlət innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi yolları" // Kooperasiya Elmi-praktiki Jurnal, Bakı, 2018-ci il s.17
5. A.Y.Büniyat-zadə "Ölkənin innovativ fəaliyyətinin canlandırılması və onun milli iqtisadiyyata təsiri" // Audit Jurnalı, Bakı Biznes Universiteti, Bakı, 2018-ci il s. 95
6. A.Y.Büniyat-zadə "İnnovativ fəaliyyətin formalaşmasında və inkişafında dövlətin rolu" / "Heydər Əliyev Dövlətinin irsi və müstəqil Azərbaycanın inkişafı" mövzusunda doktorant və dissertantların elmi konfransı, Bakı, 2012
7. A.Y.Büniyat-zadə Müasir şəraitdə milli iqtisadiyyatın innovasiyasını hərtərəfli qiymətləndirmə metodologiyası / "Heydər Əliyev Azərbaycan milli dövlətçilik siyasətinin inkişafı" mövzusunda doktorant və dissertantların elmi konfransı materialları, Bakı 2014, s.272.
8. A.Y. Büniyat-zadə "İqtisadiyyatın texnoloji quruluşunun inkişafı və iqtisadi artıma təsiri" / Beynəlxalq konfrans İTMAR 20-21, İstanbul 2014. s.16
9. A.Y.Büniyat-zadə "Azərbaycanda innovativ fəaliyyətin tənzimlənməsi və onu inkişaf yolları" / Dövlət qulluğunda insan resurslarının idarə olunması: beynəlxalq trendlər və milli təcrübələr. Beynəlxalq elmi konfrans, Bakı 2019 s.25-28
10. A.Y.Büniyat-zadə "Azərbaycanın milli innovasiya sisteminin formalaşması yolları" / Beynəlxalq elmi-praktik konfrans Müasir elmə innovativ yanaşmalar "Интернаука", Москва 2020, N4 (64), s. 55
11. A.Y.Büniyat-zadə "İnnovasiya" məhfumuna nəzəri yanaşmalar" / Beynəlxalq elmi-praktik konfrans "İdarəetmə və İqtisadiyyat: Mövcud məsələlərin hazırkı vəziyyəti" "Интернаука", Москва 2020, N2(30), s..34
12. A.Y.Büniyat-zadə "Qərb ölkələrinin və Asiya-Sakit okean bölgəsinin innovativ inkişaf modellərinin xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili" // "Економіка та держава" 5 May 2021, Kiyev, Ukrayna №5, - 77 s.

Dissertasiyanın müdafiəsi 22 dekabr 2021-ci il tarixində saat 11:00 AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1143, Azərbaycan Respublikası, Bakı ş., H.Cavid pr., 115.

Dissertasiya ilə AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 18 noyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 17.11.2021

Kağızın formatı: 60×84 ¹/₁₆

Həcm: 40915
(işarə sayı)

Tiraj: 60 ədəd